

Geleneğe bağlılığın ya da gelenek denilen büyük ırmağa eklenmenin doğal sonucu olarak ses, ritim, ahenk gibi şiir unsurları daima ilgi alanımıza girer. Bu unsurların hepsi tabiatın insana yansıyan değerlerdir.

Aristo, Poetika'sında sanat eserinin 'mimesis'ten ('taklit'ten) doğduğunu söyler. Bazı sanatların renk ve figürler aracılığıyla, bazı sanatların da ses aracılığıyla tabiatı taklit ettiklerini düşünür. Taklidin ritim, söz ya da armoni aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtirken, şiirde veznin varlığını, ritmi, melodiyi ve mısra ölçüsünü de 'taklit' problemine bağlar. Şiirdeki vezni ritmin bir çeşidi olarak görür. Yine Aristo'ya göre dans, sadece ritmi kullanırken şiir sözü, ritmi, melodiyi ve armoniyi birlikte kullanır (Aristoteles, 2002, s. 11-15).

Öyleyse taklide bağlı olarak vezin, MÖ 300'lü yıllardan bugüne, şiire ait bir unsur olarak teorisi geliştirilen bir kavramdır. Buna göre vezin konusu, düşünce tarihi içinde bir problem olarak ele alınmış olmaktadır. Şiir geleneği kadar, düşünce tarihi geleneği de vezni bir problem olarak görmüştür.

Şiirin başlangıçta dansla iç içe olduğu düşünülürse Orhan Veli'nin Garip ön sözünde şiddetle karşı çıktığı, sanatlar arasındaki alış verişin ne kadar uzak bir geçmişe sahip olduğu anlaşılır.

Kimi şairler, gelenekten beslenmediklerini söylemekte belki mazurdurlar. Ama dünyada olduğu gibi, Türk şiirinde de bir gelenek problemi vardır ve şiirimizin son bin yıllık serüveni içinde aruz ölçüsü de bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Yahya Kemal'in büyüklüğü, biraz da, bu enstrümanı bir kültür ve medeniyet dairesinin sesi hâline yeniden dönüştürebilmesinde aranmalıdır.

20. yüzyılın ortalarında aruzu kullanmayı gerilik sayanlar ve Yahya Kemal'i aruzla şiir yazdığı için eleştirenler olmuştur. Suut Kemal Yetkin, "Bundan daha yanlış bir yargı gösterilemez." dedikten sonra, şu cümleleri ilâve eder. "Ölçü, ölü bir kalıptan başka bir şey değildir. Süleymaniye'de Bayram Sabahı ile Mehmed Âkif'in Süleymaniye Kürsüsü adlı şiirini okuyunuz,

kulak veriniz. Her ikisi de aynı feilâtün feilâtün feilâtün feilün ölçüsü ile yazılmış olduğu hâlde uyumca birbirinden ne kadar uzaktırlar. Çünkü bu cansız kalıbı canlandıran soluklar başkadır." (Yetkin, 1969, s. 63).

Ziya Gökalp (1876-1924), 'Aruz sizin olsun, hece bizimdir' derken vezin aracılığıyla Türk milletine mensup olma duygusunu seslendirir. Bu, 20. yüzyılın eşiğinde Servetifünun şiirinin sergilediği o 'marazî kişiliğe" ve olumsuz dil tecrübesine bir tepki olarak yorumlanabilir. Gökalp'ın tavrı, bir bilincin uyandırılmasına yöneliktir. Nitekim Gökalp, hece vezniyle sade lisan arasında bir akrabalık bulunduğunu ve Türkçülerin bunu keşfettiğini kaydeder (Ziya Gökalp, 1990, s. 135).

Aruzla yazılmış aşağıdaki şiir parçaları Ziya Gökalp'a aittir:

Kardeşlerim, çabuk yetişin, ihtimâm edin,
Buhran içinde validemiz kanlar ağlıyor.
Kardeşlerim, vatan gidiyor, azm-i tâm edin
Şimşir-i zulm ile nice insanlar ağlıyor. (Tansel, 1989, s. 235).

*

İdare eylemekten kendini âciz midir millet
Neden rüçhânı bir nefsin bütün vicdana bilmem ki (Tansel, 1989, s. 237).

*

Varlığın kırdım bütün zencir-i meyliyâtını
Meyl-i dîğerle beni âhir yine sayd eyledi
Herkesi bir kayd ile bend eyleyen dâm-ı hayat
Gönlümü zencir-i hürriyyetle der-kayd eyledi.
(Tansel, 1989, s. 239).

Hece veznine geçiş, dönemin şartları gereği edebiyatta yeni bir solunumun sağlanabilmesi için atılan samimî bir adımdır. Bu duyarlık sayesinde Türk şairi, "memleket" in varlığını hatırlayabilmiş ve millî bir edebiyatın örneklerini vermeye başlamıştır.

Yaşadığı coğrafyadan, mensup olduğu kültür ve medeniyet dairesinden, oluşturduğu tarihî ve ananevî terkipten kendini soyutlamış bir şiir düşünülebilir mi? Ziya Gökalp'ın, ona bağlı olarak Beş Hececilerin ve genelde bütün Millî Edebiyat Dönemi şairlerinin temel kaygısı bu bilin-

ci ayağa kaldırmaktı. Tartışmayı “Aruz Arap’ın, hece Türk’ündür, öyleyse Arap’ın vezninden bize ne?” cümlesine hapsedmek doğru olmaz. Zira aruz, Türk şiirinde klasik dönemi temsil eden divan şiirinin temel ritim aracı durumundadır (Aksan, 1993, s. 238). Eskileri bir kenara bırakıp 20. yüzyılda bu ritim aracını kullanan şairleri hatırlayalım.

“Ok” dışında bütün şiirlerini aruzla yazan ve İstanbul Türkçesiyle aruzu taçlandıran Yahya Kemal’i Türk edebiyatı tarihinden kovmak mümkün müdür? Konuşma dilinin rahatlığını aruza yükleyen ve aruzla kaleme aldığı İstiklal Marşı’mızla göğsümüzü kabartan Mehmet Âkif’i kim inkâr edebilir? Saf şiirin müstesna sesi Ahmet Haşim’in bırakacağı boşluk doldurulabilir mi? Heceyi de aruzu da aynı başarıyla kullanan ve aruza ninelerimizin ninnilerini ifade edebilecek bir incelik kazandıran Faruk Nafiz’le Arif Nihat’ın kaybını Türk şiir tarihi kabul eder mi? Türk’ün Şehnamesini yazarken Türk’e has hamasî sesi aruzun ritmiyle ifade eden Mithat Cemal Kuntay’a ne diyeceğiz? Yüzden fazla şiir kitabıyla işlediği temaya en uygun sesi ararken zaman zaman aruza başvuran Fazıl Hüsnü’yü nereye atacağız?

Ya Orhan Veli? Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “aruzla Hayyam rubaîsini tercüme edecek kadar hâkim” (Tanpınar, 1977, s. 115) dediği “Garip” şair Orhan Veli... İşte Tanpınar’ın sözünü ettiği iki Hayyam rubaîsinden biri:

Geçmiş günü beyhûde yere yâd etme
Bir gelmemiş ân için de feryâd etme
Geçmiş gelecek masal bütün bunlar hep
Eğlenmene bak ömrünü berbâd etme (Tercüme Dergisi, Şiir Özel Sayısı, Sayı: 34-36, s. 132)

Garip ön sözünde şiirin müzikten yararlanmasına şiddetle karşı çıkan Orhan Veli’nin aruzla kaleme aldığı ürünler, yalnızca iki rubaî çevirisi değildir. Şair, Rubaî, Efsane başlıklı şiirlerle iki adet Şarkı’yı ([Kanık], 1994, s. 132, 169, 172) da aruzla yazmıştır.

İcat ettiği aruz kalıpları, aruzla kaleme aldığı arı duru şiirleri ve özellikle rubaîleriyle Bekir Sıtkı Erdoğan’ı; bir kitap dolusu rubaîsiyle Ümit Yaşar Oğuzcan’ı nereye koyacağız? Bu kadar da değil. Asaf Hâlet Çelebi, Mehmet Çınarlı, Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, Cemal Yeşil, Fuat Bayramoğlu, Ali Ulvi Kurucu, Feyzi Halıcı, Talât

Sait Halman, Veysel Öksüz, Hüseyin Hatemi, Bedri Gürsoy, Yılmaz Karakoyunlu, Ekrem Kılıç, Nevin Emgen, Beşir Ayvazoğlu, Yağmur Tunalı, Ali Günvar, Seyhan Erözçelik, Harun Ögmüş ve daha pek çok şairi edebiyat dünyasından silecek miyiz?

478’i tuyuğ, rubai ve kıta olmak üzere aruzla yüzlerce manzume kaleme alan Talât Sait Halman, Ümit Harmanı adlı toplu şiir kitabının ön sözünde bir iddiayı da dillendirir: “Türk aruzunun sekiz yüzyıla yaklaşan tarihinde hiçbir şair ‘Ümit Harmanı’ndaki kadar çok sayıda değişik vezin kullanmış değildir ve bunların hiçbirinde Türkçeye aykırı düşen imale ve zihaf gibi kusurlar yoktur. Sanırım, günümüz Türkçesiyle aruzun kıvraklığını birleştirmeye çalışan bu yüzlerce şiir, aruzun çok elverişli olarak yaşamakta olduğunun bir kanıtıdır.” (Halman, 2008, s. VI)

Şimdi can alıcı soruya geliyoruz: Aruz çok mu lazım? Meseleye “O neye lazım, bunu bilmek şart mı, ötekinin ne faydası var, beriki ne işe yarayacak?” mantığıyla yaklaşmak, zihnî tembelliğimizi örtbas etmenin en kestirme yoludur.

Bazı Türkçe/edebiyat öğretmenleri adaylarında bile aynı mantığı görmek şaşırtıcıdır. Osmanlıca ne işe yarayacak? Belâğatin devri bitmedi mi? Eski Türk Dili’ni nerede kullanacağız? Yabancı dil nemize lazım? Estetik çok mu gerekli?

Bilenle bilmeyeni birbirinden kesin çizgilerle ayıran bir kültür ve medeniyetin mensupları, bilgiyi üstün değer kabul etmek zorundadırlar. Aksi hâlde temel kaynaklarıyla aralarında sağlıklı bir bağ kurmaları güçleşir.

Sahi, biraz felsefe bilsek, biraz psikolojiden anlasak, biraz tarih okusak fena mı olur? Bestesi Kemanî Tatyos Efendi’ye, sözleri Ahmet Rasim’e ait “Bu akşam gün batarken gel / Sakın geç kalma erken gel” dizeleriyle başlayan o güzel uşşak şarkıyı yazılış ve besteleniş hikâyesini bilerek dinlemek insana daha büyük bir haz vermez mi? Dört işlemin ötesinde biraz matematik bilsek (Muhakemeyi ve soyut düşünme yeteneğini geliştirir.), bir enstrüman çalabilsek (Ruhu eğitir.), ezbere iki şiir okuyabilsek (Hafızayı güçlendirir ve dil zevki kazandırır.) fena mı olur? Şair Hayyam matematikçi değil miydi?

Aruz elbette şart değildir. Müzik kulağımızı yoklamamız ve içimizdeki ritmi yakalamamız için küçük bir fırsattır; ilgi çekici bir ses dene-

yidir sadece.

Bundan sonrası, daha ziyade edebiyatı meslek edinenleri ve özellikle şiiri ciddî bir uğraş alanı olarak benimseyenleri ilgilendiriyor.

Herkesin uğraştığı alanı iyi bilme sorumluluğu vardır ve bu konuda öne sürülecek mazeretlerin geçerliliği yoktur. Alanımızla ilgili herhangi bir bilgi ya da kavramı gereksiz görme lüksüne sahip değiliz.

Şiirle ileri derecede uğraşan her insan, Türk şiirinin yaşadığı tarihî macerayı ve sahip olduğu imkânları bilmek durumundadır. Hem şiir yazarak ve yayınlayarak bir iddianın sahibi olacaksınız hem de “Aprınçur Tigin’i tanımak zorunda mıyım? Uygurca metinlerden bana ne? Divan şiiri, halk şiiri, aruz, hece, gazel, sone, rubaî, tuyuğ, kalenderî, koçaklama, varsağı, semaî, lebedğmez, ebcet... beni ilgilendirmiyor. Ben bugünün ve yarının şiirini yazıyorum.” diyeceksiniz Bunları bilmek zorunda olmadığınızı iddia ederek sorumluluktan kaçacaksınız.

Elbette Türk şiirinin bugün ulaştığı dil güzelliğini ve söyleyiş imkânlarını kullanacaksınız. Bugün Osmanlı Türkçesine benzer bir sözlükle şiirler kaleme almak en azından gülünçtür. Ancak imparatorluk diliyle kurulmuş divan şiirini de, sözlü kültürün kaynaklık ettiği halk şiirini de, zengin bir ruhsal derinlik taşıyan tekke şiirini de, farklı bir dünyaya açılmak bakımından Batı şiirini de yakından tanımak zorundayız. Fuzulî’nin “...ilimsiz şiir esası yok [temelsiz] divar gibi olur ve esassız divar gayette bî-itibar [değersiz] olur.” (Akyüz vd, 1990, s. 14) sözünü yabana atamayız.

Elbette bugünün şiirini yazacaksınız. Elbette ebcet hesabını kullanmayacaksınız; tanık olduğunuz herhangi bir olaya tarih düşürmeyeceksiniz. Belki aruzu ve heceyi de kullanmayacaksınız. Ama ebcet hesabı, tarih düşürmek, aruz, hece gibi kavramları bilmenin kime ne zararı vardır?

Alan bilgisiyle ilgili detayları gerekli gereksiz diye ayıklama işini, söz konusu alanı en iyi bilenlere bırakmak gerekir.

Biz de öyle yapalım ve yeri gelmişken Fazıl Hüsni Dağlarca’nın kendi yaşadığı vezin tecrübesiyle ilgili söylediklerini dinleyelim:

“Şiire başladığım yıllarda, büyük bir açıklıkla, bütün yazınımızı gözden geçirdim. Divan Şiiri’ni,

ondan sonraki evrelerini, Halk Şiiri’ni, Tekke Şiiri’ni okudum. Ozanların özelliklerini saptadım. 35’i aruz, 15’i hece, bütün vezinleri ellerimden, parmaklarımdan geçirdim. Hepsinin kendi içindeki ayrıcalıklarını saptamaya çalıştım. Yazdıklarımı ayrı ayrı defterlerde topladım. Bu defterlerin sayısı 30’u aşmıştır. Son defterimi -lise son sınıfta yazdıklarımdır- o günlerin ünlü yazarlarına sundum. Elden ele dolaştı bu defter. Bir gün Kuleli Askeri Lisesi adresime Ankara’dan Ulus gazeteleri geldi. Bilemediğim bir rastlantıyla kitabı okuyan, o günlerin en ünlü ozanı Faruk Nafiz Çamlıbel’in gönderdiği anlaşılan gazetelerde, yine Çamlıbel’in yazdığı uzun bir yazıyla karşılaştım. Çok övücü, yüreklendirici bir eleştiriydi. (...) Yaptığım şiir incelemeleri, araştırdığım, bulduğum, uyguladığım şiir çalışmaları, ne güç bir işe başladığımı bana sezdiriyordu. Yılmadan, bir demiri bir bilezik yaparcasına, bir tek sözcüğü kapsamlı bir yapıt yapmaya çalışıyordum. Uzun süren çalışmalarımı bugün de bu ilk sevincimle sürdürmekteyim.” (Özen, 1998, s. 106).

Görüldüğü gibi Dağlarca, vezin konusunda şair adaylarına şiirin önce dille hesaplaşma olduğunu hatırlatmakta; şairin vezin araştırmaları yoluyla ses ve ritim eğitime tabi tutulması, elin vezin eğitiminden geçmesi gerektiğini söylemekte; şiire uzun ve yorucu bir çabadan sonra ulaşılabileceğini sezdirmektedir. Dağlarca’nın bu konudaki tavsiyelerine uymak, günümüz şair adayları için çok zor, hatta imkânsız gözükabilir. Dinlemeye devam edelim:

“Bana zaman zaman ozanlar gelir, defterlerini getirirler. Okurlar, düşüncelerimi alır, giderler. Belki bu bin kez olmuştur. Onlara hep şunu söylerim: “Arkadaş, elli tane kalın defter alacaksın, bu defterlerin her birinin üstüne Türkçemizde en çok kullanılan 15 heceyi, 35 de aruz vezni yazacaksın. En az yüz sayfalık olan defteri o vezinle dolduracaksın, her dizeyi gömüt taşına yazar gibi, özene bezene yazacaksın. O defteri buraya getireceksin. Denetleyeceğim; her defter vezin ve başka yanlışlıklar yapılmadan doldurulmuş mu? Doldurulmuşsa, git bir daha dene diyeceğim. Doldurulmuşsa, bu elli defteri yakacaksın, istediğin gibi şiir yazmaya şimdi başlayacaksın. ‘Vezinsiz ve kafiyesiz yazacağımıza göre, niçin bu kadar büyük çaba göstereyim’ diyorlar. Bu kez diyorum ki, ‘bunlar senin

elinin sertliğini, dile karşı olan yabancılığını, uzaklığını alacak. ' Ondan sonra sözcüklerin gerçek ağırlıklarını parmaklarında duyacaksın. Yazarken, serbest şiirde de, vezinsiz şiirde de, bir başka ölçü olduğunu göreceksin. Ben bugün birçok serbest şiirime bir tek sözcük, bir tek harf katamam, katacak yer bulamam. Örneğin, Kızılırmak Kıyıları'na hiçbir sözcük, hiçbir ses katamam, çıkaramam da. Evet vezinsizdir, yine de o dizelerde sesin ölçüsü vardır. İşte buna erişmek için, ozanların, geçtiğim bu çileden geçmesi gerekir. Gördüğüm bir gerçektir: Aruz bilmeyen, heceyi bilmeyen biri, şiire yakın olamaz." (Dağlarca, 1999, s. 47-48).

Attilâ İlhan da, Dağlarca'nın son cümlesindeki yargıya yakın bir anlayışla her şairin aruz ve heceyi kullanabilecek seviyede bir ses eğitiminin geçmiş olması gerektiğini düşünür. Getirdiği teklif, nükte üslubuyla bir gerçeğin ifadesidir: "Benim düşüncem şu: Şairlerimizi birer aruz ve hece şiiri yazmaya mahkûm edelim, doğru düzgün yazamayanları ihraç edelim." (İlhan, 1999, s. 40).

Şiir dünyasından kimseyi kovmak gerekmiyor. Ama fiziğin, müziğin, estetiğin ve matematiğin zor olduğu yerde şiirin kolay olması tuhaftır. Bale, resim, heykel, tiyatro, mimarî de zordur. Hatta hikâye, roman, deneme de zordur. Öyleyse şiir kolay olmamalıdır.

Dağlarca aruzu öğrenme konusundaki ısrarını şu cümlelerle de ortaya koyar: "Şiirin geçmişi ölçülerle doludur. Bütün dillerde şiir ölçülerle başlamıştır. Toplumların özgürleşmesinde öncülük eden şiir, kendi kurallarından da çıkarak yeni soluklara başlangıç olmuştur. Aruzu, öteki şiir ölçülerini öğrenmek, şiiri gram gram yaşamının okuludur. Bir kalem, bu şiir geçmişini yaşamışsa yeni geleceklere, yeni adımlara kolaylık sağlar. Aruzu öğrenmek bu bakıma yararlıdır. İçinde kalmak için değil." (Dağlarca, 2003, s. 14).

Özetle, işin 'bilgi' ve 'kültür' boyutunu ihmal etme hakkımız yoktur. Felsefede böyle değil midir? Çağdaş bir felsefeci, başlangıçtan bugüne bütün düşünce tarihini bilmek ve hiçbir bilgiyi göz ardı etmemek zorunda değil midir? Bir pozitif bilimci uğraştığı bilim dalının tarihi serüvenini öğrenirken, "Bu bilgi gereksiz, bunu bilmesem de olur." diyebilir mi? Başlangıçtan itibaren tıp alanındaki bütün gelişmeleri takip etmek bir

tıp adamının sorumluluk alanına girmez mi?

Öyleyse şair de Türk ve dünya şiirini öğrenirken konu ile ilgili hiçbir bilgiyi lüzumsuz görme hakkına sahip değildir. Aksi hâlde Erasmus'un "Deliliğe Methiye"sine, biz de "Cahilliğe Methiye" ile nazire yapmış oluruz.

Kaynakça

Aksan, Doğan (1993). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili. Ankara.

Akyüz, Kenan, Beken, Süheyl, Yüksel, Sedit, Cunbur, Müjgan (haz.) (1990). Fuzûlî Dîvanı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aristoteles (2002). Poetika, (çev.: İsmail Tunali), 10. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1999). Türkçem Benim Ses Bayrağım/Türk Dil Kurumu Koçaklaması, İstanbul: Doğan Kitap.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (2003). "90 Yaşında Olmasam, Yürümesiz Kalmasam, Yakındı Irak Bana". (Söyleşi-Fotoğraf: Murat Yalçın), Kitaplık, Sayı: 61, Mayıs.

Halman, Talât Sait (2008). Ümit Harmanı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, Attilâ (1999). Türk Şiiri Söylenir; Yazılmaz, Yapılmaz. (Konuşanlar: Adnan Özer, Uğur Aktaş), E Dergisi, S. 3, Haziran, s. 40.

[Kanık], Orhan Veli (1994). Bütün Şiirleri. 22. baskı, İstanbul: Adam Yayınları.

Özen, Hayati (1998). Dağlarca ile Söyleşi. Tömer Çeviri, Sayı: 9, Güz.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). Edebiyat Üzerine Makaleler. 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tansel, Fevziye Abdullah (1989), Ziya Gökalp Külliyyatı 1: Şiirler ve Halk Masalları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tercüme Dergisi, Şiir Özel Sayısı. Sayı: 34-36.

Yetkin, Suut Kemal (1969). Şiir Üzerine Düşünceler. İstanbul: Varlık Yayınları.

Ziya Gökalp (1990). Türkçülüğün Esasları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

